

بسم الله الرحمن الرحيم

مجلس شورای اسلامی ایران

دانشکده حقوق و الهیات
بخش الهیات

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
رشته الهیات گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

استلزامات قاعده وجوب حفظ نظام و حرمت اخلاف در آن بر اساس
اندیشه‌ی امام خمینی (ره)

مؤلف:

فاطمه مؤذنی

استاد راهنما:

دکتر عبدالرضا محمدحسین زاده

استاد مشاور:

دکتر عباس حیدری بهنوئی

دی 1400

دانشگاه شهید باهنر کرمان
دانشکده حقوق و الهیات
بخش الهیات

این پایان نامه با عنوان استزاعات قاعده وجوب حفظ نظام و حرمت اخلاص در آن براساس اندیشه ی امام خمینی(ره) توسط فاطمه مودنی دانشجوی رشته الهیات و معارف اسلامی_فقه و مبانی حقوق اسلامی دوره کارشناسی ارشد با شماره دانشجویی ۹۷۱۶۰۰۱۱ تدوین شده است و در تاریخ ۱۴۰۰/۱۰/۲۷ با نمره ۷۷/۱۰۰ و با درجه علمی ممتاز مورد پذیرش هیئت داوران قرار گرفت .

این پایان نامه هیچگونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره کارشناسی ارشد شناخته نمی‌شود.

عضو هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	محل خدمت	امضا
راهنما اول	دکتر عبدالرضا محمدحسین زاده	دانشیار	دانشگاه شهید باهنر کرمان	
مشاور اول	دکتر عباس حیدری بهنویبه	استادیار	دانشگاه شهید باهنر کرمان	
داور اول	دکتر مرتضی عرب	استادیار	دانشگاه شهید باهنر کرمان	
داور دوم	دکتر صدیقه نیک طبع اطاعتی	استادیار	دانشگاه شهید باهنر کرمان	

نماینده تحصیلات تکمیلی دانشکده:	معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده:
دکتر یوسف مسلمی مهینی	دکتر مهدی عباس زاده فتح آبادی

حق چاپ محفوظ و مخصوص به دانشگاه شهید باهنر کرمان است.

به نام خدا
شور اخلاق پژوهش

با استنانت از خدای بجان و با اعتماد دلخ به ایکه عالم محضر خداست و او همواره ناظر بر اعمال ماست و به منظور انجام مایه سی پژوهش های امیل، تولید دانش جدید و
بسازی زندگانی بشرو ما دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه داورو پژوهشگاه های کشور:

- ☐ تمام تلاش خود را برای کشف حقیقت و حفظ حقیقت به کار خواهیم بست و از هر گونه جعل و تحریف در خایست های علمی پرمیزی کنیم.
- ☐ حقوق پژوهشگران، پژوهیدگان (انسان، حیوان، گیاه و اشیا)، سازمان داورید صاحبان حقوق را به رست می شنایم و در عطا آن می کوئیم.
- ☐ به مالکیت مادی و معنوی آثار پژوهشی ارج می نایم، برای انجام پژوهشی امیل اهتمام ورزیده و از سرقت علمی و ارجاع نامناسب اجتناب می کنیم.
- ☐ ضمن پایندی به انصاف و اجتناب از هر گونه تبعیض و تعصب در کیه خایست های پژوهشی، رهیافتی متاوانه اتخاذ خواهیم کرد.
- ☐ ضمن امانت داری، از منابع و امکانت اقتصادی انسانی و فنی موجود استفاده برودرانه خواهیم کرد.
- ☐ از اتمار غیر اخلاقی نتایج پژوهش نظیر اتمار سوازی، هوشن و چنگانه دکهای پرمیزی کنیم.
- ☐ اصل محرمانه بودن و رازداری را محور تمام خایست های پژوهشی خود قرار می دایم.
- ☐ در همه خایست های پژوهشی به منافع ملی توجه کرده و برای تحقق آن می کوئیم.
- ☐ خویش را ملزم به رعایت کیه بخارای علمی رسته خود، قوانین و مقررات، سیاست های حرفه ای، سازمانی، دولتی و راهبردهای ملی در همه مراحل پژوهشی می دانیم.
- ☐ رعایت اصول اخلاق در پژوهش را اهدای قرینگی می دانیم و به منظور بلانگی این فرینک، به ترویج و اسانه ی آن در جمله اهتمام می ورزیم.

دانشگاه شهید باهنر کرمان

تعهدنامه

اینجانب فاطمه مؤذنی به شماره دانشجویی 97160011 دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد رشته الهیات گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشکده حقوق و الهیات دانشگاه شهید باهنر کرمان نویسنده پایان نامه با عنوان استلزامات قاعده وجوب حفظ نظام و حرمت اخلاص در آن بر اساس اندیشه‌ی امام خمینی (ره) تحت راهنمایی دکتر عبدالرضا محمدحسین زاده تأیید می‌کنم که این پایان‌نامه نتیجه پژوهش اینجانب می‌باشد و در عین حال که موضوع آن تکراری نیست، در صورت استفاده از منابع دیگران، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن درج شده است. همچنین موارد زیر را نیز تعهد می‌کنم:

- 1- برای انتشار تمام یا قسمتی از داده‌ها یا دستاوردهای پایان‌نامه خود در مجامع و رسانه‌های علمی اعم از همایش‌ها و مجلات داخلی و خارجی به صورت مقاله، کتاب، ثبت اختراع و به صورت مکتوب یا غیرمکتوب، با کسب مجوز از دانشگاه شهید باهنر کرمان و استاد(ان) راهنما اقدام نمایم.
- 2- از درج اسامی افراد خارج از کمیته پایان‌نامه در جمع نویسندگان مقاله‌های مستخرج از پایان‌نامه، بدون مجوز استاد(ان) راهنما اجتناب نمایم و اسامی افراد کمیته پایان‌نامه را در جمع نویسندگان مقاله درج نمایم.
- 3- از درج نشانی یا وابستگی کاری (affiliation) نویسندگان سازمان‌های دیگر (غیر از دانشگاه شهید باهنر کرمان) در مقاله‌های مستخرج از پایان‌نامه بدون تأیید استاد(ان) راهنما اجتناب نمایم¹.
- 4- کلیه ضوابط و اصول اخلاقی مربوط به استفاده از موجودات زنده یا بافتهای آنها را برای انجام پایان‌نامه رعایت نمایم.
- 5- در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه شهید باهنر کرمان از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچ‌گونه ادعایی نخواهم داشت.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر (مقالات مستخرج، برنامه‌های رایانه‌ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) مطابق با آیین‌نامه مالکیت فکری، متعلق به دانشگاه شهید باهنر کرمان است و بدون اخذ اجازه کتبی از دانشگاه قابل واگذاری به شخص ثالث نیست. همچنین استفاده از اطلاعات و نتایج این پایان‌نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی‌باشد. چنانچه مبادرت به عملی خلاف این تعهدنامه محرز گردد، دانشگاه شهید باهنر کرمان در هر زمان و به هر نحو مقتضی حق هرگونه اقدام قانونی را در استیفای حقوق خود دارد.

نام و نام خانوادگی دانشجو فاطمه مؤذنی

امضا و تاریخ: 1401/11/30

¹ تنها آدرس مورد قبول برای دانشگاه به این صورت می‌باشد:

Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran.

نام و آدرس واحدهای دانشگاه در تولیدات علمی محققان دانشگاه به تشخیص بخش و دانشکده به شرح زیر می‌باشد:

Department of, Faculty of Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran.

آدرس صحیح جهت درج در مقالات و سایر تولیدات علمی فارسی:

گروه (بخش), دانشکده, دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران.

تقدیم به:

ساحت مقدس صاحب امر حضرت بقیه الله الاعظم ارواحنا فداه
و سرباز مطیع و مخلص حریم ولایت شهید سپهبد سردار حاج قاسم سلیمانی

تشکر و قدردانی:

اکنون که در سایه الطاف بی کران پروردگار تدوین این پایان نامه به اتمام رسیده است، جا دارد که از زحمات و تلاش های همه ی عزیزانی که با گفتار و نوشتار خویش یاری ام نموده اند تشکر و قدردانی نمایم، خصوصا

استاد محترم راهنما، دکتر عبدالرضا محمدحسین زاده که با سعه ی صدر در تمام طول تحصیل و مراحل پژوهش و تدوین این پایان نامه متنی عظیم بر من نهادند و از هیچ کمک و مساعدتی دریغ نفرمودند و همچنین مراتب سپاس و قدردانی خویش را از جناب دکتر عباس حیدری که راهنمایی ها و مشورت های ایشان همواره راهگشای بنده در این مسیر بود، به عمل می آورم.

چکیده:

حفظ نظام اجتماعی و سیاسی جامعه، مسئله‌ای است که از دیرباز همواره مورد توجه اندیشمندان حوزه‌های مختلف علوم اجتماعی قرار داشته است. فارغ از نگرش به این مسئله، تلاش جهت حفظ نظام اجتماعی و حتی سیاسی، امری پسندیده و ایجاد اختلال در نظام و امنیت عمومی و نظام معیشت جامعه امری قبیح محسوب می‌شود. در فقه شیعه نیز این مسئله تحت عنوان قاعده «ضرورت حفظ نظام» و «حرمت اختلال نظام» توسط فقهای امامیه مطرح شده و مبنای صدور حکم و اجرای آن در موارد مختلفی قرار گرفته است. حضرت امام خمینی (ره) از برجسته‌ترین فقهای معاصری است که توجه فراوانی به جایگاه این قاعده در منظومه فقه شیعه داشته و بهره فراوانی در مرحله صدور احکام فقهی و نیز مرحله اجرای احکام در عرصه اجتماع، از این قاعده برده است. داده‌های لازم در این تحقیق با استفاده از روش مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی گردآوری شده است. چارچوب مفهومی این تحقیق نیز ضرورت حفظ نظام و حرمت اختلال در آن در قالب شش فصل است.

واژگان کلیدی: قاعده، نظام، وجوب، اندیشه امام خمینی.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول	1
کلیات و مفاهیم	1
1-1- مقدمه	2
2-1- گفتار اول: کلیات	2
1-2-1- تعریف مسئله و تبیین موضوع	2
2-2-1- ضرورت و هدف پژوهش	3
3-2-1- سؤال‌های پژوهش	4
1-3-2-1- سؤال‌های اصلی	4
2-3-2-1- سؤال‌های فرعی	4
4-2-1- فرضیه‌های پژوهش	5
1-4-2-1- فرضیه‌ی اصلی	5
2-4-2-1- فرضیه‌های فرعی	5
5-2-1- پیشینه‌ی پژوهش	6
6-2-1- ساختار پژوهش	7
7-2-1- روش پژوهش	7
3-1- گفتار دوم: مفاهیم	7
1-3-1- مفهوم قاعده	7
1-1-3-1- معنای لغوی قاعده	7
2-1-3-1- معنای اصطلاحی قاعده	8
2-3-1- مفهوم فقه	8
1-2-3-1- مفهوم اصطلاحی فقه	8
1-1-2-3-1- فقه در اصطلاح فقها	8
3-3-1- مفهوم قاعده فقهی	9

10.....	4-3-1- مفهوم نظام
10.....	1-4-3-1- معنای لغوی نظام
10.....	2-4-3-1- مفهوم اصطلاحی نظام
13.....	فصل دوم
13.....	قاعده حفظ نظام
14.....	1-2- گفتار اول: حفظ نظام در حوزه فقه
15.....	1-1-2- ضرورت حفظ نظام در مسائل فقهی
16.....	2-2- گفتار دوم: حفظ نظام به عنوان قاعده فقهی
16.....	1-2-2- اصل حفظ نظام به عنوان یک قاعده فقهی
17.....	3-2- گفتار سوم: معرفی انواع خرده نظام
17.....	1-3-2- مفهوم و تعریف نظام سیاسی
18.....	1-1-3-2- حفظ نظام سیاسی
19.....	2-3-2- مفهوم نظام اجتماعی
19.....	1-2-3-2- حفظ نظام اجتماعی
20.....	3-3-2- مفهوم نظام اقتصادی یا نظام معیشتی
20.....	1-3-3-2- حفظ نظام اقتصادی و معیشتی مسلمین
21.....	4-3-2- تعریف نظام فرهنگی
21.....	1-4-3-2- حفظ نظام فرهنگی
22.....	فصل سوم
22.....	وجوب حفظ نظام
23.....	1-3- گفتار اول: هدف از حفظ نظام
25.....	2-3- گفتار دوم: ادله وجوب حفظ نظام
25.....	1-2-3- ادله قرآنی وجوب حفظ نظام
29.....	2-2-3- ادله روایی «حفظ وجوب نظام»
31.....	3-2-3- ادله عقلی «وجوب حفظ نظام»

31.....	3-2-3-1- ضرورت عقلی حفظ نظام
32.....	3-2-3-1-1- بناء عقلاء
32.....	3-2-3-2-1- دلالت قاعده لاضرر
33.....	3-2-3-3-1- اقتضای جایگاه ولایت فقیه
33.....	3-2-3-4-1- دلالت منطقه الفراغ
34.....	3-2-3-5-1- قاعده مصلحت نظام
35.....	3-2-4-4- دلایل کاربردی وجوب حفظ نظام
35.....	3-2-4-1- حفظ دولت و نظام سیاسی حاکم
36.....	3-2-4-2- حفظ و صیانت از اصول اسلامی
36.....	3-2-4-3- حفظ نظم عمومی و جلوگیری از هرج و مرج
38.....	فصل چهارم
38.....	آثار قاعده حفظ نظام
39.....	4-1- گفتار اول: آثار قاعده حفظ نظام در صدور احکام شرعی
39.....	4-1-1- صدور احکام ثانوی
43.....	4-2- گفتار دوم: آثار قاعدهی حفظ نظام در حقوق
43.....	4-2-1- در معاهدات بین المللی
44.....	4-2-2- اقدامات نظامی پیشگیرانه
45.....	4-2-3- کسب خبر از اقدامات دشمن
47.....	4-2-4- دخالت دولت در حریم خصوصی مردم
49.....	4-3- گفتار سوم: آثار قاعدهی حفظ نظام در امور اجتماعی و سیاسی
49.....	4-3-1- مشارکت سیاسی
50.....	4-3-2- نظارت همگانی بر دولت
51.....	4-3-2-2- شرکت مردم در انتخابات و همه پرسی
53.....	4-3-2- حضور در صحنه
54.....	فصل پنجم

54	 بررسی حرمت اخلاص در نظام
55	1-5- گفتار اول: مفاهیم
55	1-1-5- مفهوم «اخلاص»
55	2-1-5- مفهوم «اختلال در نظام»
55	2-5- گفتار دوم: ادله ضرورت حفظ نظام و منع اختلال نظام
55	1-2-5- قاعده فقهی منع اختلال نظام
58	2-2-5- عقل
60	3-2-5- بنای عقلا
60	4-2-5- کتاب
61	1-4-2-5- آیات دال بر نهی از فساد
61	2-4-2-5- آیا دال بر منع فعالیت اخلاصگران
63	3-4-2-5- آیات دال بر تعیین مجازات برای اخلاصگران در نظام
63	5-2-5- سنت
65	3-5- گفتار سوم: احکام مستند در رابطه با منع اختلال در نظام
66	1-3-5- در مرحلهی وضع احکام
70	2-3-5- در مرحله اجرای احکام
74	4-5- گفتار چهارم: بررسی مصادیق اخلاص در نظام جمهوری اسلامی
74	1-4-5- فتنه‌ی بنی‌صدر
75	2-4-5- فتنه‌ی سال 78
77	3-4-5- فتنه‌ی 88
79	 فصل ششم
	رابطه‌ی وجوب حفظ نظام و حرمت اخلاص به آن در اندیشه‌ی سیاسی امام
79	 خمینی (ره)
80	1-6- گفتار اول: مشی امام خمینی در حفظ نظام اسلامی در قبل از دوران تبعید
83	2-6- گفتار دوم: مشی امام خمینی در حفظ نظام اسلامی در دوران تبعید

- 6-3- گفتار سوم: خط و مشی و سیره امام خمینی (ره) بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ..86
- 6-4- گفتار چهارم: حفظ و حراست از اسلام و نظام اسلامی در بیانات امام88
- 6-5- نتیجه گیری89
- 6-6- پیشنهادها90
- منابع و مآخذ92

فصل اول

کلیات و مفاهیم

1-1- مقدمه

اندیشه‌های سیاسی چه مکتبی و چه عرفی با تأسیس نظام سیاسی پایدار می‌مانند و با مجموعه‌ای از استدلال‌های منطقی اعم از نقلی و عقلی استمرار یافته و ادامه‌ی حیات می‌دهند. اندیشه‌های عرفی مبتنی بر مبانی انسان‌گرایانه و عقل محور در تقابل نفی اندیشه‌های دینی قرار می‌گیرد در حالی که عقل از منابع و مبانی اندیشه‌های دینی تعریف شده است. از آنجا که اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره) مبتنی بر قرآن و مکتب اسلام است، کلیت نظام سیاسی جمهوری اسلامی را نیز متکی بر جهان‌بینی الهی و توحیدی و تأسی بر حکومت ده‌ساله‌ی پیامبر (صلی‌الله‌علیه و آله و سلم) و پنج‌ساله‌ی امیرالمؤمنین (علیه اسلام) قرار داده است. به‌طور قطع امام خمینی (ره) برای حفظ و پایداری حاکمیت دینی نظام سیاسی تأمل به مبانی فقهی و عقلی بوده که در آثار مختلف ایشان ذکر شده است.

با توجه به جامعیت دین اسلام در تمامی اعصار قدرت پاسخگویی به نیازهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بشری را در جهت تعالی و سعادت انسان دارا است؛ از این جهت تبیین اصل مهم حفظ موجودیت نظام در گفتار بنیان‌گذار انقلاب اسلامی در شرایط حاضر از ابعاد دیگر، دارای اهمیت بیشتری است.

1-2- گفتار اول: کلیات

1-2-1- تعریف مسئله و تبیین موضوع

یکی از مسائلی که همواره در ابواب مختلف فقه، مورد توجه و دقت نظر فقها قرار گرفته است مسئله‌ی حفظ نظام است. اصطلاح نظام به معانی و مفاهیم مختلفی به کار رفته است. هر یک از این مفاهیم که میان آن‌ها رابطه طولی از کلی به جزئی وجود دارد، دارای احکام و آثار خود است.

بررسی متون فقهی روشن می‌سازد که در میراث گران‌بهای علما رویکردهای متفاوتی به مسئله حفظ نظام شده است. بدین ترتیب که گاه این مسئله دلیل حکم قرار گرفته و گاهی به عنوان اصل یا یک قاعده فقهی بدان استناد شده و در بسیاری موارد به عنوان مبنا، هدف و علت غایی نقاط مورد اهتمام فقها بوده است. در کنار این همه، خود به عنوان یک حکم شرعی وظیفه‌ی تکلیفی متعلق تکلیف قرار داده شده و أوجب واجبات قلمداد گشته است و متقابلاً اختلال نظام به هر طریقی حرام، مورد سرزنش و مستوجب عقاب شمرده شده است.

در این پژوهش در نظر است با بررسی اقوال فقها پیرامون این مسئله و ارائه‌ی مبانی و مستندات فقهی، علاوه بر پاسخ، پرسش‌های مربوط، حفظ نظام، را با تأکید بر نظام سیاسی اسلام، به‌عنوان قاعده‌ی فقهی در عرض سایر قواعد فقهی طرح کرده و ادله اثبات وجوب و آثار آن را مورد بررسی قرار دهیم.

1-2-2- ضرورت و هدف پژوهش

با توجه به مقتضیات زمانی تأکید امام خمینی (ره) بر حفظ نظام و با جستجو در کتب قواعد فقه، اهمیت این موضوع تا آنجاست که برخی فقها آن را قاعده‌ای مستقل و در رأس قواعد عنوان نموده‌اند و به‌صورت جداگانه در کتب مختلف قواعد فقه به آن پرداخته‌اند. صرف نظر از ضرورت پرداختن به مبانی، مدارک و آثار قاعده حفظ نظام، به‌عنوان یک قاعده‌ی فقهی مستقل و با اهمیت در کنار سایر قواعد فقهی، از لحاظ فقه سیاسی نیز بحث و گفت‌وگو پیرامون این قاعده اهمیت زیاد دارد. چرا که تاریخ نشان می‌دهد در دوره‌های مختلف همواره زمامداران مسئله‌ی حفظ نظام جامعه، دولت و کشور را سرلوحه‌ی کارهای خویش قرار داده و اخلال گران به نظام را به اشد مجازات محکوم می‌کرده‌اند. تا در سایه‌ی این استراتژی هم جامعه‌ی دینی و توسعه‌یافته‌ای تشکیل داده و هم از کیان آن حراست نمایند، هم آسایش و رفاه زندگی مردم را تأمین و یا آنکه ثبات و استمرار قدرت خویش را تضمین نمایند. البته به گواهی تاریخ بسیار اتفاق افتاده است که حاکمان جور و غاصبان حکومت این امر را بهانه‌ای برای مشروعیت بخشی به حیات سیاسی خود قرار داده و حفظ نظام را پله کانی برای سوارشدن به گرده‌ی مردم قلمداد نمایند. چه آنکه هر قیام و مبارزه حق طلبانه‌ای را اختلال نظام جلوه داده و آن را سرکوب کرده و بانیان آن را نابود ساخته‌اند.

در جمهوری اسلامی ایران نیز، یکی از نکاتی که همواره مورد تأکید بوده و به‌عنوان دلیل برخی اقدامات در عرصه‌های داخلی و بین‌المللی از سوی مسئولان نظام و دولت مورد استفاده قرار گرفته مسئله‌ی حفظ نظام است که گاهی از آن به مصلحت حفظ نظام یاد می‌شود. این اصطلاح به‌ویژه در امر قانون‌گذاری اهمیت بسزایی دارد. در همین جهت برای تشخیص مصلحت نظام، نهاد ویژه‌ای به نام «مجمع تشخیص مصلحت نظام» در قانون اسلامی نهاده شده است.

چه‌بسا دولت یا مجلس قصد اقدام خاص یا تصویب قانونی را داشته باشند که لازمه‌ی آن گذر از خط‌های قرمزی مثل احکام اولیه اسلامی، برخی از حقوق عمومی و حقوق خصوصی افراد باشد. در اینجاست که با استناد به «مصلحت نظام» و ضرورت «حفظ نظام» دست به اقدام می‌زنند.

در مواردی آزادی عمل زیادی برای دولت دیده شده و در مواردی از آزادی‌های مشروع مردم جلوگیری می‌شود و از اعمال حقوق اولیه‌ی آن ممانعت به عمل می‌آید. روی دیگر این مسئله «حرمت اختلال نظام» است که آن نیز در جایگاه خود مورد استناد قرار می‌گیرد و توجیه‌کننده‌ی پاره‌ای از اقدامات اجرایی دولت‌مردان و احکام قضایی و دادرسان واقع است.

بنابراین با توجه به موضوعات و سؤالاتی از قبیل آنکه (گستره حفظ نظام و اختلال آن تا کجاست؟) و (معنای دقیق نظام چیست؟) بدیهی است از لحاظ شرعی یعنی از نظر فقه سیاسی اسلام ضرورت داشته و ابعاد مختلف این مسئله روشن شود، تا به اقتضای مورد، اقدامات دولت به این انگیزه، مستدل یا توجیه شود یا از آن جلوگیری شود.

همچنین در سایر ابواب فقهی نیز دقیق و شفاف «نظام و حفظ نظام» از اهمیت و ضرورت بالایی برخوردار است. همچنین بررسی نظام‌مند قواعد فقهی من جمله قاعده مصلحت و نفی سبیل و امر به معروف و نهی از منکر در راستای قاعده وجوب حفظ نظام و حرمت اختلال در آن و نسبت با تقابل نهضت امام خمینی (ره) با حکومت شاهنشاهی از اهداف این پژوهش به شمار می‌شود.

1-2-3- سؤال‌های پژوهش

در این پژوهش در نظر است به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

1-3-2-1- سؤال‌های اصلی

1. منظور از قاعده‌ی فقهی حفظ نظام چیست؟
2. مقتضیات قاعده وجوب حفظ نظام و حرمت اختلال در آن چیست؟

1-2-3-2- سؤال‌های فرعی

1. حکم شرعی حفظ نظام و اختلال در نظام در فقه چیست؟
2. مفهوم نظام چیست و انواع آن کدام است؟
3. ادله‌ی فقهی قاعده‌ی حفظ نظام چیست؟
4. نسبت و کارکرد محتوا و اقتضائات قاعده وجوب حفظ نظام با حکومت‌های ولایی و غیر ولایی چگونه است؟
5. آثار قاعده حفظ نظام در جامعه و حکومت چگونه است؟
6. ادله‌ی حرمت اختلال در نظام کدام است؟
7. عوامل اختلال در نظام و مصادیق آن چیست؟
8. جایگاه ارزش‌ها در حفظ نظام ولایی چیست؟
9. در اندیشه امام خمینی (ره) چه ارتباطی میان حفظ دین با حفظ نظام وجود دارد؟

1-2-4- فرضیه‌های پژوهش

1-4-2-1- فرضیه‌ی اصلی

نظام عبارت از نظم و صورتی است که به جامعه شخصیت می‌بخشد. نظام روش زندگی اجتماعی در جامعه است. نظام به معنی یک کل است که امروزه ما به دلیل عادت آن را به صورت قطعه‌قطعه می‌بینیم. نظام در آن واحد صورت حیات یک جامعه، سبک زندگی، پسندهای اخلاقی، شکل اجتماعی، شکل دولت، شکل حکومت و روح قوانین است. (لئو اشتراوس؛ کتاب فلسفه سیاسی چیست؟ ص 38)

لذا با در نظر گرفتن این توضیح هر جامعه‌ای بالذات نیازمند چارچوبی است برای شکل‌گیری مناسباتش و قالب پیش‌رونده و تعیین‌کننده می‌باشد و نظام اعم از دینی و غیردینی همان چارچوبی است که حفظ آن برای تداوم حیات جامعه واجب می‌شود، پس؛ آیا وجوب این قاعده فقط در نظام اسلامی صادق است؟ نهضت امام (ره) در مقابله با رژیم شاهنشاهی - پهلوی - در ارتباط با این قاعده چگونه قابل تبیین است؟ آیا رویکرد ائمه اطهار در زمان خلفای اموی و عباسی بر اساس قاعده مصلحت در راستای حفظ نظام آن دوره قرار می‌گیرد؟ و فرق فرض دوم و سوم از لحاظ رویکرد متفاوت امام معصوم و فقیه عالم به زمانه در شرایط مشابه چیست؟ آیا رویکرد مقابله‌جویانه مسلمانان تحت سلطه نظام غیردینی بر اساس قاعده‌ی نفی سیل در تزامن با قاعده وجوب حفظ نظام خواهد بود؟

می‌توان از حکم وجوب حفظ نظام، قاعده‌ی فقهی (عقلی - نقلی - عقلایی) استنباط نمود به گونه‌ای که قاعده حفظ نظام به عنوان یکی از قواعد مهم فقهی، دارای مبانی مستحکم و آثار گوناگونی به ویژه در عرصه فقه سیاسی به شمار آمده و می‌توان آن را در رأس قواعد فقهی دانست و «حفظ نظام» بر بسیاری دیگر از احکام فقهی مقدم است.

1-2-4-2- فرضیه‌های فرعی

1. استعمال نظام به معنی عام است که در تمامی زمینه‌های اجتماعی و عمومی کاربرد دارد و به معنی سامان دانستن زندگی اجتماعی است. لکن نظام سیاسی اسلام از جایگاه برتری نسبت به نظام‌های جزئی از قبیل نظام اقتصادی، نظام اجتماعی و ... برخوردار است و مراد فقها از استعمال نظام در ابواب فقه سیاسی، نظام سیاسی است.

2. از دیدگاه شرعی، هدف نهایی خلقت انسان و تشکیل جامعه، دستیابی به سعادت دنیوی و اخروی است که این هدف با حفظ نظام (به مفهوم کلی) دست‌یافتنی است. هرچند خود حفظ نظام به خودی خود نیز دارای ارزش است و با شرایطی واجب بوده و اخلال در آن حرام است و موجب مجازات اخلال‌کننده می‌شود.

3. وجوب حفظ نظام سیاسی و اجتماعی، اختصاص به نظام کاملاً مطلوب و اسلامی ندارد. بلکه به صورت ضرورت، مثل ضرورت حفظ اصل دین و حفظ نظام اسلام باید برای نظام‌های غیردینی نیز، اقدام نمود.

4. در اسلام، حکومت ظاهری و قدرت سیاسی فی‌نفسه ارزش نداشته واجب نیست و نباید به هر دستاویزی برای حفظ آن متوسل شد. بلکه حفظ قدرت و حکومت از آن جهت واجب است که زمینه‌سازی تعالی انسان را فراهم می‌کند و تا زمانی واجب است که مسائل و مصالح زیر بنایی اسلام به خطر نیفتد هم چنان که اگر حفظ آن در تراحم با اصل دین و توحید باشد، اقدام برای تغییر آن، واجب می‌شود.

1-2-5- پیشینه‌ی پژوهش

عنوان حفظ نظام اسلامی علی‌رغم اهمیتی که در فقه دارد و بسیاری از احکام فقهی بر آن استوار بوده و فی‌الجمله مستند بسیاری از فتاوا واقع شده است، اما کمتر به طور مبسوط و مستقل و مانند سایر قواعد فقهی و اصولی در کتب قواعد فقه مورد مطالعه قرار گرفته است. البته پس از پیروزی انقلاب اسلامی و برقراری حکومت دینی، بیشتر محل بحث بوده و آثاری نیز پیرامون این موضوع تدوین گشته است. لکن هنوز این مسئله از جهت موضوع و بیان مقصود از آن، از جهت مستند و دلیل و از جهت تقدم و تأخر آن در تراحم با احکام دیگر، تا حدودی دچار ابهام و اجمال است.

مباحث پراکنده‌ای پیرامون این موضوع در بعضی کتب به چشم می‌خورد. مثل مجموعه آثار امام خمینی (ره) و حکومت اسلامی که به دیدگاه امام در خصوص تشکیل حکومت اسلامی اشاره دارد. نظام الحکم و الاراده از محمد مهدی شمس‌الدین که پاسخی به جریان سکولار و اثبات وجود الگوی حکومت در اسلام و نفی دیدگاه «دین از سیاست جداست» می‌باشد. تنبیه الاثم و تنزیر المله از محمدحسین نائینی که مربوط به نظریه تشیع در عصر غیبت در خصوص نظام مشروطه و نفی استبداد و سلطنت حکومت‌های غیر ولایی است. دراسات فی ولایه فقیه از حسین علی منتظری که تحقیقات مؤلف در مورد شئون ولایت فقیه است و قواعد فقه سیاسی از روح‌الله شریعتی که به بررسی انواع قواعد در باب فقه سیاسی می‌پردازد.

البته کتابی نیز در این زمینه با نام قاعده‌ی حفظ نظام نوشته‌ی محسن ملک‌افضلی به چاپ رسیده و مقاله‌ای نیز با عنوان آثار قاعده‌ی حفظ نظام از همین نویسنده وجود دارد که به تفصیل به قاعده حفظ نظام پرداخته است و مقالات دیگری نیز در این زمینه در مجله‌ی حکومت اسلامی یافت می‌شود که به جنبه‌های مختلف این موضوع پرداخته و بیان مسئله از زوایای دیگر را در دستور کار خود نهاده است.

1-2-6- ساختار پژوهش

این پژوهش در شش فصل گردآوری شده
فصل اول: کلیات و مفاهیم که شامل دو گفتار می شود .
فصل دوم: تعریف قاعده‌ی حفظ نظام که شامل سه گفتار می شود .
فصل سوم: وجوب حفظ نظام که شامل دو گفتار و گفتار دوم شامل 4 بخش می شود .
فصل چهارم: آثار قاعده‌ی حفظ نظام که شامل 3 گفتار می شود .
فصل پنجم: بررسی حرمت اخلال در نظام که شامل چهار گفتار می شود .
فصل ششم: رابطه‌ی وجوب حفظ نظام و حرمت اخلال به آن در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) که شامل 4 گفتار می شود .

1-2-7- روش پژوهش

اطلاعات و داده‌های موجود در این پژوهش با استفاده از روش مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی گردآوری شده است. همچنین بخشی از مطالب برگرفته از نرم‌افزارها و پایگاه‌های اینترنتی می باشد.

1-3- گفتار دوم: مفاهیم

1-3-1- مفهوم قاعده

1-1-3-1- معنای لغوی قاعده

در قاعده در لغت به معنای اساسی و ریشه است و به این تناسب، ستون‌های خانه را «قواعد» می گویند (زبیدی، واسطی - تاج العروس من جواهر القاموس، ج 5- ص 201). خداوند در قرآن کریم می فرماید: «وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» (سوره بقره / 2، آیه 127) و آن هنگامی که ابراهیم و اسماعیل بنیان‌های خانه (خدا) را برمی افراشتند (گفتند) پروردگارا (این را) از ما بپذیر، همانا تو شنوا و دانا هستی.

طریحی در «مجمع البحرین» می نویسد: در القواعد جمع القاعده و هی الماساس لما فوqe (طریحی، مجمع البحرین ج 3- ص 129) قواعد جمع قاعده به معنای بنیان و پایه برای چیزی است که در بالای آن قرار دارد.

قاعده علاوه بر آن که در امور مادی مانند بنیان در برخی امور دنیوی نیز که جنبه اساسی و زیربنایی دارد استعمال شده است؛ مانند قواعد فقهی، قواعد اصولی و به طور کلی قواعد علمی،